

LOŠKI KLOBUČARJI

Škofjeloška tovarna klobukov je leta 1957 v pritličju hiše št. 5 na Spodnjem trgu urejala nova skladišča. Za ureditev primerne okna so začeli prebijati steno na cesto. Pri tem so odkrili v zidu obok vrat mestne, verjetno še cehovske trgovinice. Odkriti objekt je vzbudil splošno zanimanje. O tem in o zgodovini klobučarstva v Loki, s katerim je povezan, se je po virih in živih pričah ugotovilo naslednje:

Pri hiši se po domače pravi pri Klopčarju (stara hišna št. 79, kat. št. 216). Po mnenju še živečih prič naj bi se bil med leti 1848 in 1850 sem priženil Ivan Vavpetič s Homca pri Kamniku, ki naj bi prvi v Škofji Loki pričel s klobučarsko obrtjo. Iz njegovega ženitovanjskega pisma pa izvemo, da se je priženil sem že leta 1829 (rojen 22. oktobra 1802), ob poroki pa je imenovan še kot klobučarski pomočnik. Poročil je domačo hčer Margareto Echsler (roj. 1785). Nevestina mati Terezija Echsler (1748—1840) roj. Žontar je bila vdova po klobučarju Janezu Oxlerju že najmanj od leta 1810, ko je v neki pogodbi že imenovana kot vdova. V hčerinem ženitovanjskem pismu iz 1829 je mati še zahtevala, da sama obdrži klobučarsko obrt še do majske košnje tega leta, potem pa bo vso zalogo volne in dlake proti primerni odškodnini odstopila Ivanu Vavpetiču. Iz tega vidimo, da je bila v hiši razvita klobučarska delavnica že pred njegovim prihodom. Še več pa izvemo iz poročne knjige škofjeloške župnije, kjer je 30. januarja 1769 vpisana poroka nevestinega očeta Janeza Oxlerja. Tu je imenovan tudi Janezov oče Jernej Oxler kot klobučarski mojster. Po teh podatkih sega klobučarska obrt v tej hiši nazaj do tretjega rodu, tja v prvo polovico 18. stoletja. V odkritem lokalju je bila trgovina s klobuki vsaj v starejši dobi, kasneje pa so v njej, po pripovedovanju živih prič, prodajali tudi raznovrstno drobno blago.

Ivan Vavpetič se je po smrti prve žene poročil drugič z Margareto Hafner (1828—1857) in potem še tretjič z Urško Hartman, p. d. Boštečevo s Suhe. Ko je prišel h Klopčarju, so trgovinico, po izjavi vnukinje njegove tretje žene, opustili in vrata na cesto zazidali, v lokalju pa uredili skladišča za volno, dlako in klobuke, ker je prostor zelo suh. Delavnica je bila na dvorišču v desnem traktu spodaj (danes pralnica). To potrjuje tudi zemljiška knjiga, kjer je zapisano, da je hiša, ko jo je prva žena prepisala nanj, v pritličju obsegala vežo, klet, dvorišče, klobučarsko delavnico in hleve, trgovine pa več ne omenja. Verjetno je v tem času trgovanje po sejnih boljše neslo, kot prodajanje doma in so zato trgovino opustili ter vhod zazidali. Njegova oblika pa spominja na pravo cehovsko trgovino, kar je verjetno tudi bila, saj je bilo sredi 18. stoletja, ko je tu delal najstarejši doslej znani klobučar, cehovstvo še zelo močno. To dokazujejo nove potrditve cehovskih pravil in privilegijev

po cesarici Mariji Tereziji, dasi se v tem času že kažejo rahli znaki propadanja cehov. Ni znano, da bi imeli loški klobučarji svoj ceh (kar pa ni izključeno), ali pa bi do tega še prišlo, če ne bi prav v tem času začelo postajati cehovsko organizirano obrtništvo ovira naprednejšim gospodarskim smerem. Vsekakor pa so trgovski lokal uredili po takrat običajnih cehovskih trgovinah, saj je bila klobučarska delavnica pri Klopčarju najstarejša v Škofji Loki. Vse ostale so mlajšega nastanka in verjetno so se drugi klobučarji tukaj učili.

Ko je Ivan Vavpetič leta 1860 umrl, je njegova vdova obdržala obrt s pomočniki do leta 1870. V popisu prebivalstva leta 1870 beremo, da je imela klobučarka Uršula Vavpetič dva pomočnika, Janeza Blaznika iz Škofje Loke in Gregorja Škrinjnarja iz Sežane, ki pa se je kasneje odselil. Vendar se delo s tujo delovno silo ni izplačalo. Zato je leta 1870 dala klobučarijo v najem Janezu Debeljaku, p. d. Stalanikovemu Janezu, ki je delal tu do okoli leta 1892. Tedaj je kupil hišo št. 52 na Spodnjem trgu (danes št. 33, kat. št. 185), p. d. pri Čiču, last kovača Žebreta, ki je bil odšel v Ameriko. Na dvorišču je zgradil delavnico in tako se je klobučarija preselila sem, prejšnje prostore pri Klopčarju pa so uporabili za gospodarske namene. Klobučarska obrt se je v tej hiši obdržala do smrti Janeza Debeljaka leta 1927.

V tem času, to je v drugi polovici 19. stoletja, je bil še običaj potujočih pomočnikov (vandrovcev). Vandrovci so tudi h Klopčarju prihajali še z običajnim vandrovskim pozdravom v verzih, s katerimi so prosili za službo, če jih niso potrebovali, pa za en dan in eno noč oskrbe. Vandrovci so bili v tem času še splošen pojav. Vsak je moral biti na potovanju oblečen v to, kar je sam izdelal, n. pr. čevlje, obleko, klobuk itd. Tako je Tone Sušnik, »firbar« v Karlovcu, okoli leta 1820 odšel na pomočniško potovanje na tuje (»v fremd« — njegovo popotno palico hrani loški muzej) peš v platnenem jopiču, ki ga je sam pobarval. V Loki so namreč takrat barvali samo platno in ne volnena blaga. Potoval je preko Štajerske, Prekmurja, Dunaja in Prage v Berlin. Bilo je pozno jeseni in večkrat je kasneje pripovedoval, kako ga je zeblo, ker je moral potovati v platnenem jopiču, ki ga je sam pobarval.

V Škofji Loki je bilo v tem času in nekoliko kasneje več klobučarskih mojstrov.

Druga velika in stara klobučarska delavnica je bila v hiši št. 45 v Zgornjem Karlovcu (danes št. 8, kat. št. 125). Jakob Gruden (1777—1848) s Police v gospostvu Tolmin je s kupnim pismom z dne 17. septembra 1815, tedaj še klobučarski pomočnik, kupil to hišo od Franceta Öchslerja in njegove žene Mice. V peti točki kupnega pisma je prodajalec hiše zahteval, da sme klobučarsko delavnico v hiši do svoje smrti uporabljati vdova Terezija Öchsler (Klopčarjeva vdova s Spodnjega trga). Klopčarjevi so imeli torej kar dve klobučarski delavnici, doma in v tej hiši. In kakor je doma vzdrževala obrt s pomočniki, tako ji je verjetno tudi tukaj delal klobučarski pomočnik Jakob Gruden, ki je pozneje kupil hišo in se osamosvojil, ker je v občinskih in župnijskih virih imenovan kot klobučar, njegova žena Neža roj. Megušer (1790—1853) pa kot »klobzhich«, kar naj menda pomeni klobučarka. Z njuno hčerjo Ano se je poročil leta 1848 Blaž Vavpetič, rojen 2. februarja 1828 na Homcu pri Kamniku, po poklicu klobučar, in se priženil k hiši. Drugič se je Blaž Vavpetič poročil s Heleno Hartman in tretjič leta 1867 z Marijo Grašek iz Doba. Sinova iz tretjega zakona, Franc in Janez, sta se tudi posvetila klobučarstvu. Leta 1872 je Blaž Vavpetič z vso družino odšel na Hrvaško, hišo pa je kupil neki Žebre, ki pa se je kmalu izselil v Ameriko.

Pri Stricmanu na Spodnjem trgu št. 53 (danes št. 52, kat. št. 186), je imel do druge svetovne vojne, dokler ni padel kot talec leta 1944, klobučarsko delavnico Pavle Jamnik (rojen 1890). Že njegov oče Andrej Jamnik (rojen 1852) je v popisu prebivalstva leta 1870 imenovan kot klobučar; imel je vajenca Jakoba Ločniškarja iz Medvod. Z njim se je klobučarska obrt v tej hiši začela, ker je njegov oče, tudi Andrej (rojen 1806), v virih imenovan kot posestnik in vojak.

Njegov sosed je bil že omenjeni Debeljakov, p. d. Stalanikov Janez. Njegov oče pa je bil verjetno Jurij Debeljak (rojen 1872), p. d. Stanonik, ki je imel klobučarsko delavnico v hiši št. 50 na Spodnjem trgu (danes št. 55, kat. št. 185). Imel je vajenca Jerneja Rajgla. L. 1870,

ob popisu prebivalstva, ni bilo več v tej hiši ne Jurija Debeljaka ne klobučarstva, temveč je imela že novega lastnika, vrvarja Jerneja Kavčiča. Vse to kaže, da je Janez Debeljak res Jurijev sin, ker je ob istem času, ko je v tej hiši prenehalo klobučarstvo in je bila hiša prodana, prevzel klobučarsko delavnico pri Klopčarju na Spodnjem trgu.

V Spodnjem Karlovcu št. 22 (danes št. 11), p. d. pri Berle, je delal klobučar Štefan Hafner (1877—1850). Njegov sin Lovrenc Hafner (1813—1860), tudi klobučar, je hišo prodal Urbanu Žontarju in kupil drugo v mestu št. 16 (danes št. 24, kat. št. 148). Sinova Matevž in Lovrenc sta bila klobučarska pomočnika. Leta 1870 je vodil delavnico sin Lovrenc.

Lastnik hiše št. 49 na Spodnjem trgu (danes št. 36, kat. št. 182), usnjar Lovrenc Dermota, je imel v pritličju delavnico in trgovino za usnje (ob tem času je bilo v Loki pet usnarjev s tem imenom), v nadstropju pa je imel njegov sin Janez (roj. 1839) klobučarsko delavnico. Brata Anton in France ter France Štucin so bili njegovi pomočniki, Jožef Bogataj pa vajenec. Tu se je obdržalo klobučarstvo do okoli leta 1900.

V hiši št. 113 na Mestnem trgu (danes št. 41, kat. št. 256) je delal klobučar Lovrenc Burghard (1785—1869). Pri njem sta delala sinova Lovrenc in Karel kot pomočnika, tretji sin Valentin (roj. 1833) pa je imel samostojno klobučarsko delavnico na Mestnem trgu št. 21 (danes št. 18, kat. št. 154). Imel je za vajenca Janeza Dolinarja iz Škofje Loke. Lastnik hiše je bil Kašman, Valentin Burghard pa je imel v njej samo delavnico. Stanoval je v Karlovcu in je morda on tisti Kordežev Tinče, o katerem pravijo žive priče, da je bil klobučar iz Karlova in ki je delal do okoli leta 1888.

V Kapucinskem predmestju je v hiši št. 14 danes Cesta talcev št. 2 (kat. št. 29) delal klobučar Gregor Dolenc (roj. 1824), doma v Delnicah pri Poljanah. Leta 1870 je imel tri pomočnike: sina Jožefa, Matijo Žusta iz Hotavelj in Mihaela Brandinga iz Trsta. Pred njim je vpisan v statusih kot lastnik hiše klobučar Alojz Wagner, ki pa se je kasneje preselil v Bohinjsko Bistrico.

Po ustnem izročilu je imel pri Fricku na Spodnjem trgu (danes št. 2) klobučarijo Silvester Dolinar. Delavnica je bila opuščena okoli leta 1880.

Novo odkrita stara cehovska trgovina na Spodnjem trgu št. 5. (Foto A. Pavlovec)

Pri Piškovcu na Spodnjem trgu št. 76 (danes št. 8, kat. št. 215) je imel klobučarijo Tomaž Tavčar (roj. 1844 na Suha), ki se je izučil pri Klopčarju. Po njegovi smrti leta 1908 je prevzel obrt sin Jernej, postal samostojen mojster in se leta 1920 priženil na današnji Cankarjev trg št. 11 ter tja preselil tudi klobučarijo in hišno ime, delavnica na njegovem rojstnem domu na Spodnjem trgu pa je bila opuščena. Vse druge klobučarske delavnice v Škofji Loki so že prešle v zgodovino, edini Jernej Tavčar še dandanes vzdržuje tradicijo kot zadnji mojster klobučarske obrti. Prej so klobučarji predelovali dlako doma, sedaj pa Jernej Tavčar kupuje tulce v tovarni in jih predeluje. Izdeluje nove klobuke in popravlja stare. Nekdaj je pošiljal svoje izdelke v Maribor, Ptuj in v razne druge kraje na Štajersko trgovcem in klobučarjem, ki so klobuke še prodajali, delali pa jih niso več. Vsi klobučarji so imeli približno enako obsežno obrt: enega do dva pomočnika in enega vajenca. Klobučarstvo je moralo biti razvito tudi v dolinah, kajti v matični knjigi Železnikov je zapisano, da je 11. septembra 1919 umrl klobučar Ignac Demšar.

Kje so prvi škofjeloški klobučarji kupovali dlako in volno, še ni znano; morda so predelovali domačo, morda so jo kupovali drugod. Za Ivana Vavpetiča in za ostale prej navedene klobučarje pa vemo, da so surovino kupovali v tovarnah v Trstu, Pragi, Dunaju in Budimpešti. Najboljša je bila »Marinarwolle«. Ponjo so hodili s konji. Tedaj so klobučarji na potovanju nosili posebno pokrivalo: čepico in klobuk povrhu. Izdelovali so klobuke in copate. Klobukom iz velurja so rekli kastorci. Izdelke so prodajali doma in na sejmih

Zadnji klobučarski obrtnik Jernej Tavčar v svoji delavnici. (Foto inž. Tone Mlakar)

v Idriji, na Jesenicah, v Tolminu, Kranju, Železnikih in Selcih. Vozili so jih tudi v Ljubljano na sejme in v trgovine. Najstarejšo te vrste trgovino v Ljubljani je imel Josip Pock na Starem trgu.

Izdelovanje klobukov poteka po pripovedovanju Jerneja Tavčarja, čigar klobučarska delavnica je še popolnoma obrtniško opremljena, takole:

Volno ali dlako zgredešajo, skrtačijo in zbreknajo na harfo, da se naredi plast, s palico (šebrom) pa jo uravnajo, da je gladka. Potem jo z reto (fahsitom) potlačijo. Tako je dlaka pripravljena za polstenje (filcanje). Nato vložijo po šest plasti, ki jih še preganejo (da jih je dvanajst), v vreče, da jih spolstijo za več klobukov skupaj, med plasti pa položijo blago starih dežnikov. Na vročo železno ploščo položijo vseh dvanajst plasti v vreči, zapeti z žebli. Potem plasti pol ure močijo, obračajo in valjajo. Tako so prvič spolstene (nafilcane). Nato vzamejo plasti in jih s prosto roko oblikujejo (šlesajo), da naredijo zvončasto obliko — tulec. Ko je »našlesano«, jih še enkrat »filcajo«, da se sprimejo skupaj. Potem jih namočijo z vodo in žvepleno kislino ter valjajo v vroči vodi v kotlu z leseno palico in lesenim valčkom (lorštukom in lorpredlco). Ko so tulci zvaljani, jih denejo na model (form) in jih oblikujejo ter ravnajo (platirajo), nato pa posušijo. Ko so suhi, jih ribajo z morsko peno (pilzenstainom), ko so tulci oribani, jih barvajo, posušijo in zlikajo. Nato jih obšijejo, t. j. jim prišijejo usnje, trak in podlogo, in ko so obšiti, jim dajo še končno obliko (fazonirajo). — Dlako so rezali s kož s posebnim nožem, oblikovali pa so klobuke z oblim kosom kovine (traibaiznom). Modele so nabavljali v začetku z Dunaja, kasneje pa so jih izdelovali doma. Andrej Fojkar, p. d. Alč, je delal modele za tovarno in za privatnike.

Po dosedanjih ugotovitvah je klobučarska obrt v Loki obstajala od prve polovice 18. stoletja. Največji razmah je dosegla v 19. stoletju, nato pa je začela propadati, delavnice so drugo za drugo opuščali. Danes, sredi 20. stoletja, nam je zadnji klobučarski mojster Jernej Tavčar živ spomin in priča na 200-letno klobučarsko obrtno tradicijo v Škofji Loki.

In zakaj so propadle loške klobučarije? V prejšnji dobi je bil vzrok ta, da so izumirali mojstri in niso imeli v družini člana, ki bi se oprijel njihove obrti, sedaj pa predvsem zaradi ustanovitve tovarne klobukov, ki je prevzela njihovo delo. Tovarno klobukov z imenom »Šešir« je ustanovila leta 1921 delniška družba. Uredili so jo na Spodnjem trgu (danes št. 40) ob Selščici pri Lahovem mostu v poslopju, kjer je bila pred tem suknarna Alojzija Krennerja. Ta je bil zgradbo že prej prodal Jakobu Dermoti iz Železnikov, od njega pa jo je kupila družba, ki je ustanovila tovarno. Leta 1945 pa je bilo podjetje s sodbo vojaškega sodišča zaplenjeno in postavljeno pod državno upravo. Danes posluje pod imenom Tovarna klobukov »Šešir«.

Naključje je nanese, da je tovarna, ki je z industrijsko proizvodnjo prevzela tradicijo starega loškega obrtniškega klobučarstva, uredila svoja skladišča prav v prostorih, kjer je obratovala prva loška klobučarska delavnica.

Viri

Statusi animarum župnije Škofja Loka v muzeju v Škofji Loki. — Popis prebivalstva iz leta 1870 v muzeju v Škofji Loki. — Zemljiška knjiga v muzeju v Škofji Loki. — Matične knjige v Škofjskem arhivu v Ljubljani. — Ustno izročilo še živčih Ločanov: Franca Fojkarja (roj. 1873), Jerneja Tavčarja (roj. 1882) in Katinke Sušnik (roj. 1890).